

ภาค 2

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะบุคคล

ภาคที่ 2

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะบุคคล

มนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามที่กฎหมายซึ่งบุคคลนั้นมีสัญชาติได้กำหนดไว้เสมอ นอกจากนั้นแล้วกฎหมายของแต่ละประเทศก็จะต้องวางกฎเกณฑ์และกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลไว้ด้วย เพียงแต่อาจจะแตกต่างกันในรายละเอียดซึ่งขึ้นอยู่กับความเป็นมา ประวัติศาสตร์ และแนวคิดของแต่ละประเทศ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ใช้กฎหมายระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) จึงเป็นประเทศหนึ่งที่ได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เพื่อบังคับใช้และวางกฎเกณฑ์ สำหรับคนไทยจึงหมายถึงคนที่มีสัญชาติไทย ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ และมีการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนคนไทยด้วยกันไว้ถึง 6 บรรพ ด้วยมุ่งหวังให้สังคมไทยได้มีแนวปฏิบัติและประพฤติไปในทิศทางเดียวกัน และเมื่อทุกคนได้ประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายที่ได้กำหนดขึ้นแล้ว ก็เป็นที่แน่นอนว่า ประเทศไทยก็มีสังคมที่มีความสงบสุขและมีกฎระเบียบแบบแผนของกฎหมายแพ่งแจกเช่นอารยประเทศทั้งหลาย

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยได้มีการบัญญัติไว้ครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) และเนื่องจากสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงและเพื่อให้ทันกันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก จึงได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ทันสมัยและทันต่อความเปลี่ยนแปลงตลอดมาแม้ในเวลาปัจจุบันนี้

สำหรับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ทั้ง 6 บรรพนั้น มีรายละเอียดดังนี้คือ บรรพ 1 บัญญัติเกี่ยวกับหลักทั่วไปว่าด้วยการใช้การตีความกฎหมายแพ่ง การอุดช่องว่างกฎหมาย หลักในการใช้สิทธิของบุคคล นอกจากนั้นยังบัญญัติเกี่ยวกับบุคคล ทรัพย์สินและนิติกรรมด้วย ซึ่งหลักกฎหมายในบรรพ 1 ถือว่าเป็นพื้นฐานของการใช้กฎหมายแพ่งที่สำคัญมาก ส่วนบรรพ 2 บัญญัติเกี่ยวกับหนี้ ส่วนบรรพ 3 บัญญัติเกี่ยวกับเอกเทศสัญญา เช่น ซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้เช่าซื้อ เช่าทรัพย์สิน เป็นต้น ซึ่งในบรรพ 3 นี้ถือว่าเป็นการพยายามวางกฎเกณฑ์ของสังคมเมื่อเอกชนจะทำนิติกรรมระหว่างกันขึ้น นอกจากนั้นแล้ว

ยังมีบรรพ 4 บัญญัติเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สินโดยวางหลักเกี่ยวกับการครอบครองทรัพย์สิน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกรรมสิทธิ์ การครอบครอง หรือภาระจำยอม และในบรรพ 5 ก็มีการวางหลักเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวไว้ ไม่ว่าจะเป็นระหว่างสามี ภรรยา บิดา มารดา และบุตร การหมั้น การสมรส และการหย่าด้วย สำหรับบรรพ 6 ซึ่งเป็นบรรพสุดท้ายของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นการวางหลักเกี่ยวกับมรดกซึ่งเป็นทรัพย์สินของผู้ตายว่าจะจัดการอย่างไร จะแบ่งโดยพินัยกรรมหรือโดยกฎหมายมรดกไว้เพื่อป้องกันปัญหาการแบ่งทรัพย์สินภายหลังการตายของบุคคล

เนื่องจากหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตของมหาวิทยาลัยรามคำแหง ต้องการให้นักศึกษามีความรู้ทางด้านกฎหมายอย่างถูกต้องและชัดเจน จนสามารถนำไปใช้เพื่อประกอบวิชาชีพ และเป็นนักกฎหมายที่ดีต่อไปในอนาคต จึงได้มีการแบ่งการศึกษาแต่ละรายวิชาอย่างค่อนข้างละเอียด ดังนั้น วิชาหลักกฎหมายเอกชน (LA 102 หรือ LW 102) ได้ถูกกำหนดให้เป็นวิชาแรกของการศึกษาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นอกจากจะได้อ่านในภาค 1 เกี่ยวกับความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหลักกฎหมายเอกชนมาศึกษาแล้ว ยังนำบทกฎหมายที่บัญญัติไว้ในบรรพ 1 ลักษณะ 2 ทั้งหมด 1 ว่าด้วยบุคคลและหมวด 2 ว่าด้วยนิติบุคคลมาศึกษาเพื่อเป็นการวางพื้นฐานทางด้านกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ สำหรับนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ต่อไป

บทที่ 1

บุคคลธรรมดา

การที่บุคคลใดจะมีสิทธิหรือต้องทำหน้าที่ใด ๆ นั้นได้มีการกำหนดไว้ในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยต้องมีสภาพบุคคลแล้วเท่านั้น ดังนั้น การเริ่มมีสภาพบุคคลจึงเป็นเรื่องสำคัญเพราะจะสามารถบอกได้ว่าบุคคลนั้นจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายหรือจะได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายตั้งแต่เมื่อใดและอย่างไรบ้าง

แต่เนื่องจากตามธรรมชาติของมนุษย์นั้น เมื่อเกิดมาแล้วต้องตายทุกคน จึงได้มีการกำหนดไว้เช่นเดียวกันในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าสภาพบุคคลนั้นจะสิ้นสุดลงเมื่อตาย ซึ่งหมายความว่าสภาพบุคคลนั่นเองเมื่อมีการเริ่มก็ย่อมมีวันสิ้นสุดลงไปพร้อมกับสิทธิและหน้าที่ทั้งหลายที่กฎหมายได้กำหนดไว้เช่นกัน แต่การสิ้นสภาพบุคคลนั้นไม่ได้มีเฉพาะการตายธรรมดาเท่านั้น ในกฎหมายยังได้มีการบัญญัติถึงการสิ้นสภาพบุคคลโดยผลของกฎหมาย ซึ่งเรียกว่า การสาบสูญไว้ด้วย เพราะเมื่อมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ต้องไปมาหาสู่ มีการเดินทาง ไม่ว่าจะเดินทางไปเพื่อการทำงานธุรกิจหรือท่องเที่ยว ในบางกรณีบุคคลนั้นอาจจะไม่สามารถกลับมาได้ตามกำหนด หรืออาจไม่กลับมาก็ได้ โดยไม่มีใครทราบสาเหตุ ซึ่งในกรณีเช่นนี้ย่อมเป็นการยากที่จะทราบว่าบุคคลนั้นมีชีวิตอยู่หรือไม่ เพราะไม่มีใครพบหรือได้ข่าวคราวของบุคคลนั้นอีกเลยเป็นเวลานาน เช่น 1 ปี หรือ 5 ปี เป็นต้น

ดังนั้นการหายไปของบุคคลเช่นนี้อาจสร้างความกังวลให้กับคนใกล้ชิด เช่น คู่สมรส บุตร พี่น้อง หรือแม้แต่หุ้นส่วน ปัญหานี้ผู้บัญญัติกฎหมายได้คำนึงถึงเช่นกัน เพราะหากสมมติว่าบุคคลที่หายไปมีธุรกิจการงานที่มีมูลค่ามหาศาล แล้วใครจะเป็นผู้บริหารดูแลกิจการให้เมื่อเขาไม่อยู่ สถานะในครอบครัวจะเป็นอย่างไร อย่างเป็นต้นกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จึงได้กำหนดให้บุคคลดังกล่าวเป็นคนสาบสูญ ถือว่าบุคคลนั้นตายโดยผลของกฎหมาย และแน่นอนต้องมีคำสั่งศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญตามคำร้องของผู้มีสิทธิร้องขอเท่านั้น ซึ่งแน่นอนว่า หลักเกณฑ์หรือผลในกฎหมายของบุคคลที่ตายธรรมดาติดกับตายโดยผลของกฎหมาย ย่อมแตกต่างกันไปด้วย ซึ่งในเรื่องนี้จะได้นำมาศึกษาต่อไปตามลำดับ

1.1 การเริ่มสภาพบุคคล

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก และสิ้นสุดลงเมื่อตาย

ทารกในครรภ์มารดา ก็สามารมีสิทธิต่าง ๆ ได้ หากว่าภายหลังคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก”

เมื่อพิจารณาจากถ้อยคำในกฎหมายมาตรา 15 วรรคหนึ่ง จะเห็นได้ว่าบุคคลธรรมดา นั้นจะสามารถมีสิทธิตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นมีสภาพบุคคลตามกฎหมายแล้วเท่านั้น ซึ่งสภาพบุคคลที่ชอบด้วยกฎหมายจะต้องประกอบไปด้วย 2 เงื่อนไข คือ

1.1.1 การคลอด

ตามกฎหมายนั้นการคลอดโดยสมบูรณ์เริ่มนับตั้งแต่เมื่อเด็กออกมาหมดทั้งตัวจากมารดา ไม่ว่าจะคลอดโดยธรรมชาติหรือการผ่าตัด และไม่คำนึงว่าจะตัดสายสะดือสายรกหรือไม่อีกด้วย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายไม่ได้กำหนดว่าร่างกายของทารกนั้นจะต้องคลอดมาสมบูรณ์ครบ 32 ประการหรือไม่ นั้นแสดงว่าทารกที่คลอดออกมาไม่ว่าจะพิการหรือไม่ ก็มีสภาพบุคคลอยู่นั่นเอง

ดังนั้น สภาพบุคคลจะเริ่มต้นด้วย การคลอดโดยสมบูรณ์จากมารดาแล้ว เป็นองค์ประกอบที่หนึ่ง

1.1.2 การอยู่รอดเป็นทารก

สภาพบุคคลของทารกนอกจากจะต้องมีการคลอดแล้ว ก็จะต้องมีการหายใจไม่ว่าจะด้วยตัวเอง หรือโดยเครื่องมือแพทย์ก็ตามอีกด้วย และไม่ว่าการหายใจนั้นจะมีเวลายาวนานหรือสั้นเพียงใดก็ตาม ก็ถือว่าทารกมีชีวิตรอดอยู่และมีสภาพบุคคลโดยสมบูรณ์ตามกฎหมายแล้ว

และเมื่อทารกได้มีการคลอดโดยสมบูรณ์และมีการแสดงให้เห็นถึงการอยู่รอดแล้ว ทารกก็จะมีสภาพบุคคลและมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย ตามที่มาตรา 15 วรรคหนึ่ง ได้บัญญัติไว้ ดังนั้นเมื่อทารกมีสภาพบุคคลก็จะมีผลในทางกฎหมายโดยสังเขป ดังนี้คือ

สิทธิในทางกฎหมายอาญา เช่น ในการที่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใดฆ่าผู้อื่น ต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือ

จำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี” จะถูกนำมาบังคับใช้กับใครก็ตามที่ฆ่าเด็กหลังคลอดและที่มีชีวิตรอดแล้ว ในฐานะฆ่าคนตายโดยเจตนา และมาตรา 301 ถึงมาตรา 305 ก็มีการบัญญัติไว้ล่วงหน้าผู้ใดก็ตามที่ทำให้ทารกตายก่อนคลอดหรือขณะคลอดด้วย นั่นคือความผิดฐานทำแท้งแต่ไม่มีความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา ตามมาตรา 288 แต่ประการใด เพราะทารกเหล่านี้ยังไม่มีสภาพบุคคลตามกฎหมาย ที่กล่าวมาเป็นการแสดงให้เห็นว่าบุคคลใดที่มีสภาพบุคคล ก็ย่อมจะได้รับการคุ้มครองสิทธิในชีวิตและร่างกายแล้ว แต่หากเป็นเพียงทารกในครรภ์มารดา ก็จะได้รับรองและคุ้มครองสิทธิเช่นกัน แต่คนละกรณีกัน

สิทธิในทางกฎหมายแพ่ง เช่น สิทธิที่เกี่ยวกับเรื่องมรดก ซึ่งบัญญัติไว้ในบรรพ 6 นั้นเอง โดยเฉพาะในมาตรา 1603 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “กองมรดกย่อมตกทอดแก่ทายาทโดยสิทธิตามกฎหมาย หรือโดยพินัยกรรม

ทายาทมีสิทธิตามกฎหมาย เรียกว่า “ทายาทโดยธรรม”

ทายาทที่มีสิทธิตามพินัยกรรม เรียกว่า “ผู้รับพินัยกรรม”

และในมาตรา 1629 ได้บัญญัติไว้สอดคล้องกันว่า “ทายาทโดยธรรมมีหกลำดับเท่า นั้น และภายใต้บังคับแห่งมาตรา 1630 วรรคสอง แต่ละลำดับ มีสิทธิได้รับมรดกก่อนหลัง ดังต่อไปนี้ คือ

- (1) ผู้สืบสันดาน
- (2) บิดามารดา
- (3) พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน
- (4) พี่น้องร่วมบิดาหรือร่วมมารดาเดียวกัน
- (5) ปู่ ย่า ตา ยาย
- (6) ลุง ป้า น้า อา

คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น ก็เป็น ทายาทโดยธรรม ภายใต้บังคับของบทบัญญัติพิเศษแห่ง มาตรา 1635”

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของ 2 มาตราที่ยกมาจะเห็นว่าเมื่อทารกมีสภาพบุคคลแล้ว เด็กคนนั้นย่อมมีสิทธิตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 กำหนดไว้ แต่หากในกรณีโชคร้ายเด็กอาจเสียชีวิตในเวลาต่อมา เด็กก็จะกลายเป็นเจ้ามรดกซึ่งทรัพย์สินที่เขาได้มาในฐานะทายาทโดยธรรมหรือโดยพินัยกรรม ก็จะตกแก่ทายาทโดยธรรมของเด็กทันที ไม่ว่าจะเป็นมารดาหรือญาติพี่น้องตามหลักในการรับมรดกต่อไป

แต่อย่างไรก็ดีกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ถูกบัญญัติขึ้นเพื่อดูแลคุ้มครองสิทธิของบุคคล ดังนั้นจึงได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 15 วรรคสอง ว่า “ทารกในครรภ์มารดาก็สามารถมีสิทธิต่าง ๆ ได้ หากว่าภายหลังคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก” เราจะเห็นได้ว่าผู้บัญญัติกฎหมายมาตรา 15 วรรคสอง ต้องการจะคุ้มครองสิทธิของทารกในครรภ์มารดาซึ่งได้อธิบายไปแล้วในเรื่องผลในทางกฎหมายแพ่งของการเริ่มมีสภาพบุคคล และเพื่อยืนยันสิทธิของทารกในครรภ์มารดาในเรื่องครอบครัว ก็คงต้องไปดูบทบัญญัติมาตรา 1536 ของบรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว ซึ่งเป็นสิทธิในการเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย ที่ได้บัญญัติไว้ว่า “เด็กเกิดแต่หญิงขณะเป็นภริยาชายหรือภายในสามร้อยสิบวันนับแต่วันที่การสมรสสิ้นสุดลง ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นสามี หรือเคยเป็นสามี แล้วแต่กรณี

ให้นำความในวรรคหนึ่งมาใช้บังคับแก่บุตรที่เกิดจากหญิงก่อนที่ได้มีคำ พิพากษาถึงที่สุดของศาลแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะ หรือภายในระยะเวลาสามร้อยสิบวันนับแต่วันนั้น”

และมาตรา 1604 ของบรรพ 6 ว่าด้วยครอบครัว ซึ่งเป็นการบัญญัติให้สิทธิในการรับมรดกของทารกในครรภ์มารดาไว้โดยได้บัญญัติว่า “บุคคลธรรมดาจะเป็นทายาทได้ก็ต่อเมื่อมีสภาพบุคคล หรือสามารถมีสิทธิได้ตามมาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายนี้ในเวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย

เพื่อประโยชน์แห่ง มาตรานี้ ให้ถือว่าเด็กที่เกิดมารอดอยู่ภายในสามร้อยสิบวันนับแต่เวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตายนั้น เป็นทารกในครรภ์มารดาอยู่ในเวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย”

จาก 2 มาตรานี้ พอจะยืนยันได้ว่า ทารกในครรภ์มารดานั้นย่อมมีสิทธิตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ทั้งในบรรพ 5 เรื่องครอบครัว และบรรพ 6 เรื่องมรดก เช่นเดียวกับผู้ที่มีสภาพบุคคลมาตรา 15 วรรคหนึ่ง แม้ว่าทารกในครรภ์มารดานั้นจะยังไม่มีความสมบูรณ์ก็ตาม และหากกฎหมายไม่ได้บัญญัติมาตรา 15 วรรคสอง ไว้เพื่อให้สิทธิแก่ทารกในครรภ์มารดาซึ่งอาจคลอดและอยู่รอดเป็นทารก และมีสภาพบุคคลในเวลา 310 วันหลังจากที่บิดาเสียชีวิตหรือบิดาหย่ากับมารดา เด็กเหล่านี้คงเกิดมาโดยไม่ได้รับความยุติธรรม เพราะจะไม่มีกรรมสิทธิ์ของเด็กละแ่นนี้ในขณะที่ยังปฏิสนธิอยู่ในครรภ์มารดา

ดังนั้นเพื่อให้ทารกซึ่งยังมีได้คลอดและอยู่รอดเป็นทารก ตามกรณีมาตรา 1536 หรือมาตรา 1604 กิติ ย่อมสามารถมีสิทธิและได้รับประโยชน์เสมือนทารกที่ได้มีสภาพบุคคลแล้ว ตามมาตรา 15 วรรคหนึ่ง เพราะไม่ว่าสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ทารกจะเป็นอะไรก็ตาม กฎหมายก็ให้ตกเป็นสิทธิแก่ทารกในครรภ์มารดา ตามมาตรา 15 วรรคสอง ทั้งสิ้น โดยพิจารณาได้จากคำพิพากษาฎีกาที่ 124/2487 ที่ได้วินิจฉัยเกี่ยวกับสิทธิไว้ว่า “ประโยชน์อันบุคคลมีอยู่ แต่ประโยชน์จะเป็นสิทธิหรือไม่ ก็ต้องแล้วแต่บุคคลมีหน้าที่ต้องเคารพหรือไม่ ถ้าบุคคลอื่นมีหน้าที่ต้องเคารพประโยชน์นั้นก็เป็สิทธิ กล่าวคือได้รับการรับรองและคุ้มครองของกฎหมาย” ซึ่งอาจพอจะสรุปได้ว่าสิทธิหรือประโยชน์ที่กฎหมายมาตรา 15 วรรคสอง ต้องการจะให้ตกเป็นของทารกในครรภ์มารดาเหล่านี้ คงจะหมายถึงทั้งสิทธิเด็ดขาด เช่น สิทธิในชีวิต ร่างกาย รวมทั้งสิทธิในทางแพ่ง เช่น สิทธิในเรื่องครอบครัวและมรดกด้วย ตามที่ได้มีการตัดสินไว้เป็นบรรทัดฐานแล้วตามฎีกาข้างต้น

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า เมื่อผู้ใดมีสภาพบุคคลแล้ว ก็เป็นเรื่องที่กฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะต้องให้การคุ้มครองและมีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ไว้ด้วย ในขณะที่เดียวกันเพื่อให้สังคมได้ดำเนินไปด้วยความสงบและเรียบร้อยและไม่กลายเป็นปัญหาที่ไม่มีทางแก้ ส่วนทารกในครรภ์มารดา ก็เป็นเรื่องที่กฎหมายขยายเวลาให้ทารกมีสิทธิก่อนเริ่มมีสภาพบุคคล โดยมีเงื่อนไขว่าในเวลาต่อมาทารกนั้นต้องมีการคลอดและอยู่รอดเป็นทารก แม้ทารกนั้นจะเพียงเริ่มปฏิสนธิในครรภ์มารดาเพียงวันเดียว แต่หากเด็กถูกทำแท้งมารดาตายก่อนคลอดหรือทารกคลอดแล้วตาย สิทธิที่ได้มีการคุ้มครองไว้ในมาตรา 15 วรรคสอง ก็จะหมดไปทันที

1.2 การเริ่มนับอายุบุคคล

มาตรา 16 ได้บัญญัติว่า “การนับอายุของบุคคล ให้เริ่มนับแต่วันเกิด ในกรณีที่รู้ว่าเกิดในเดือนใดแต่ไม่รู้วันเกิด ให้นับวันที่หนึ่งแห่งเดือนนั้นเป็นวันเกิด แต่ถ้าพ้นวิสัยที่จะหยั่งรู้เดือนและวันเกิดของบุคคลใดให้นับอายุบุคคลนั้นตั้งแต่วันต้นปีปฏิทิน ซึ่งเป็นปีที่บุคคลนั้นเกิด” จากมาตรา 16 การนับอายุของบุคคลจึงแยกได้เป็น 2 กรณี

กรณีที่ 1 กรณีที่ไม่ทราบว่าคุณคนนั้นเกิดวันที่เท่าไร แต่ทราบว่าเกิดเดือนอะไร ให้ถือว่าบุคคลนั้นเกิดวันที่หนึ่งแห่งเดือนนั้นเป็นวันเกิด เช่น นาย ก. เกิดเดือนมกราคม

พ.ศ. 2494 ไม่รู้ว่า นาย ก. เกิดวันที่เท่าใด ให้ถือว่านาย ก. เกิดวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2494 และเป็นวันเกิด

กรณีที่ 2 กรณีที่นอกจากไม่ทราบว่าคุณคนนั้นเกิดวันที่เท่าไร แล้วยังไม่ทราบว่าเกิดเดือนอะไร และปีอะไรด้วย กรณีนี้ คำพิพากษาฎีกาที่ 489-490/2464 วินิจฉัยว่าให้พิจารณาจากรูปร่าง หน้าตา ลักษณะสัณฐานของคุณคนนั้น ว่าควรมีอายุประมาณเท่าใด ซึ่งก็ต้องกระทำโดยการสอบสวนจากคนอื่นที่อยู่ใกล้ชิดหรือคำนวณโดยใช้หลักวิชาแพทย์ช่วย ดังนั้น เมื่อทราบว่าบุคคลนั้นเกิดปีใดก็ถือว่าบุคคลนั้นเกิดวันต้นแห่งปีปฏิทินของปีที่บุคคลผู้นั้นเกิดตามมาตรา 16

วันต้นปีแห่งปฏิทินไทย มี 2 ระยะ คือ

1. ก่อนวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2483 คือวันที่ 1 เมษายน
2. ตั้งแต่วันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2483 คือวันที่ 1 มกราคม

เช่น นาย ก. รู้ว่าเกิดปี พ.ศ. 2470 วันเกิดก็ต้องเป็นวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2470 แต่ นาย ข. รู้ว่าเกิดปี พ.ศ. 2494 วันเกิดก็ต้องเป็นวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2494

พระราชบัญญัติทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534 ได้กำหนดไว้ให้บุคคลไปแจ้งเกิดภายใน 15 วันนับแต่เกิด ยกเว้นในกรณีจำเป็นไม่อาจแจ้งได้ตามที่กำหนด ให้แจ้งภายหลังได้แต่ต้องไม่เกิน 15 วันนับแต่วันที่อาจแจ้งได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าวันเกิดของบุคคลย่อมเป็นตัวบ่งบอกอายุของบุคคลได้ว่ามีอายุเท่าไร ซึ่งย่อมมีผลทั้งในทางแพ่งและทางอาญา เพราะมีหลายกรณีที่ต้องนำอายุมาเกี่ยวข้องด้วย เช่น เรื่องการบรรลุนิติภาวะ ตามมาตรา 19 ซึ่งต้องมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ เป็นต้น ส่วนในทางกฎหมายอาญานั้นเด็กที่มีอายุไม่เกิน 10 ปี กระทำความผิด เด็กไม่ต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 73 เป็นต้น

1.3 การสิ้นสภาพบุคคล

นอกจากการเริ่มสภาพบุคคลซึ่งมีความสำคัญกับบุคคลธรรมดาตามที่ได้ศึกษามาแล้ว การสิ้นสภาพบุคคลก็มีความสำคัญเช่นกัน เพราะการสิ้นสภาพบุคคลเป็นตัวกำหนดวันสิ้นสุดการมีสิทธิและหมุดหน้าที่ของบุคคล ดังนั้นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 จึงได้บัญญัติถึงทั้ง 2 กรณีไว้ในวรรคหนึ่ง ว่า “สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย” ซึ่งกฎหมายต้องการให้บุคคล

ซึ่งมีการเริ่มสภาพบุคคลตามกฎหมายแล้วย่อมมีวันสิ้นสุดสภาพบุคคลลงเช่นกัน และการสิ้นสุดสภาพบุคคลก็ย่อมทำให้สิทธิและหน้าที่ทั้งปวงของบุคคลตามที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หมดลงไปด้วย

ดังนั้นการสิ้นสุดสภาพบุคคลก็มีประเด็นที่จะต้องศึกษาเช่นเดียวกับกรณีการเริ่มสภาพบุคคล การสิ้นสุดสภาพบุคคลหรือการตายของบุคคลธรรมดา อาจแยกออกได้เป็น 2 กรณีคือ การตายธรรมดา และการตายโดยผลของกฎหมาย ซึ่งเรียกว่าการสาบสูญ ตามที่ได้กล่าวไปแล้วซึ่งรายละเอียดจะได้นำไปศึกษาใน ภาค 2 บทที่ 4 ต่อไป

1.3.1 การตายธรรมดา (Death)

การตายของมนุษย์ถือว่าเป็นการสิ้นสุดสภาพบุคคลโดยธรรมชาติ ซึ่งในเรื่องนี้ใช้หลักการตายแบบดั้งเดิม คือการหยุดหายใจหรือหัวใจหยุดเต้น ซึ่งแสดงว่าสมองหยุดทำงานเป็นสำคัญ แต่ในปัจจุบันแพทยสมาคมโลกได้ประกาศยึดหลักสมองตาย (Brain Death) เป็นสำคัญ และในปี พ.ศ. 2539 ได้มีการประกาศเกณฑ์วินิจฉัยสมองตายของแพทยสภาไทยไว้โดยย่อดังนี้คือ

1. การตายเป็นปัญหาข้อเท็จจริงทางการแพทย์ มิใช่ปัญหาข้อกฎหมาย ความหมายของการตายในกฎหมายไทยสามารถตีความให้เหมาะสมแก่ยุคสมัยได้อยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมอีก
2. การวินิจฉัยว่าสมองตายเป็นการวินิจฉัยว่าบุคคลผู้นั้นถึงแก่ความตาย
3. สมองตาย หมายถึง การที่แกนสมองถูกทำลายจนสิ้นสุดการทำงานโดยสิ้นเชิงตลอดไป
4. แพทย์เป็นผู้มีหน้าที่พิจารณาและตัดสินใจการตายของสมองตามเกณฑ์ทางวิชาชีพ

1.3.2 การตายพร้อมกัน

นอกจากการตายธรรมดาของบุคคลแล้ว ยังมีอีกกรณีหนึ่งที่สามารถเกิดเป็นปัญหาต่อไปได้ คือกรณีที่มีบุคคลตายหลายคนโดยไม่ทราบว่ามีใครตายก่อนตายหลังเมื่อพิจารณาผิวเผินอาจเหมือนไม่มีปัญหาอะไร แต่เมื่อพิจารณาต่อไปในเรื่องการรับมรดกของผู้ตาย ก็จะกลายเป็นปัญหาขึ้นมาทันที เพราะหลักเบื้องต้นของการรับมรดกนั้นทายาทจะต้องตายหลังเจ้ามรดกเท่านั้น แต่เนื่องจากในบางเหตุการณ์ เช่นเครื่องบินตกเรืออัปปาง รถตกเหว อาจมีบุคคลหลายคนตายในเหตุการณ์เดียวกัน เมื่อไม่ทราบว่ามีใคร

ตายก่อนตายหลัง โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นผู้มีสิทธิรับมรดกของกันและกันอยู่ในเหตุหนึ่งด้วย ก็เป็นปัญหาว่าจนวายถึงขั้นฟ้องร้องกันได้ ดังนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 17 จึงได้บัญญัติเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้ไว้ว่า

“ในกรณีบุคคลหลายคนตายในเหตุอันตรายร่วมกัน ถ้าเป็นการพ้นวิสัยที่จะกำหนดได้ว่าคนไหนตายก่อนหลัง ให้ถือว่าตายพร้อมกัน”

จากบทบัญญัติข้างต้นนี้ เป็นการกำหนดหลักเกณฑ์สำหรับกรณีที่มีคนตายหลายคนโดยไม่ทราบว่ใครตายก่อนหลังไว้ว่า ให้ถือว่าทุกคนตายพร้อมกันโดยมีเงื่อนไขบังคับไว้ 2 ข้อ คือ

1. บุคคลหลายคนต้องตายในเหตุอันตรายเดียวกัน เช่น เครื่องบินตก เรืออัปปาง โคลนถล่ม เป็นต้น

2. เป็นการพ้นวิสัยที่จะทราบได้ว่าใครตายก่อนตายหลัง ซึ่งการที่จะถือว่าเป็นพ้นวิสัยนั้นต้องเป็นการที่ไม่มีใครบอกหรือไม่มีเหตุบ่งชี้ใด ๆ ที่จะแสดงให้เห็นว่าใครตายก่อนตายหลัง เช่น เครื่องบินตก เมื่อมีหน่วยงานหรือมีผู้เข้าไปช่วยเหลือก็จะพบว่าผู้โดยสารตายหมดแล้ว

เมื่อกฎหมายไทยมีข้อสันนิษฐานเช่นนี้ ปัญหาจะต้องฟ้องร้องกันโดยเฉพาะเรื่องการรับมรดกก็จะหมดไป เพราะเมื่อเจ้ามรดกและทายาทกองมรดกเสียชีวิตพร้อมกัน ผลในกฎหมายคือไม่มีใครรับมรดกของกันและกันได้ ดังนั้น การจัดสรรมรดกที่เหลือก็เป็นไปตามกฎหมายมรดกต่อไประหว่างผู้มีสิทธิรับมรดก

สำหรับประเทศอื่น ๆ ก็อาจใช้ข้อสันนิษฐานที่แตกต่างกันไปตามแนวคิดวิถีชีวิตและแนวปฏิบัติของแต่ละประเทศ ซึ่งข้อสันนิษฐานเหล่านั้นอาจจะเป็นการนำอายุและเพศมาเป็นตัวกำหนดด้วย เช่น

1. ในกรณีที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป ผู้ที่มีอายุน้อยที่สุดย่อมอยู่ได้นานกว่า
2. ในกรณีที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี ถือว่าผู้ที่มีอายุมากที่สุดย่อมอยู่ได้นานกว่า
3. ในกรณีระหว่างผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี กับบุคคลอายุเกิน 60 ปี ถือว่าบุคคลอายุต่ำกว่า 15 ปี ย่อมอยู่ได้นานกว่า